

MÜASİR DÖVRDƏ YAŞIL LOGİSTİKANIN ƏHƏMİYYƏTİ VƏ ROLU

VÜQAR QARDAŞOV

Bakı Dövlət Universitetinin doktorantı

E-mail: vuqarqardasov98@gmail.com

Orcid ID: 0000-0001-6808-3234

GİRİŞ

Ən sadə təriflə desək, yaşıl logistika logistika əməliyyatlarını daha davamlı etmək məqsədi daşıyan bütün növ iş proseslərini əhatə edən bir logistika növüdür. Yaşıl logistika ekologistika da adlandırılır. Yaşıl logistika əsasən ənənəvi logistika metodlarına əsaslanır. Ənənəvi logistikada əsas diqqət əməliyyatlara verilir, ətraf mühit və ekoloji tarazlıq ilk diqqət olunan nüans deyil. Yaşıl logistikanın məqsədi həm iş əməliyyatlarını, həm də tədarük zəncirinin davamlılığını yaxşılaşdırmaqdır. Yaşıl logistika əməliyyatları fəaliyyət göstərdiyi müəssisə və sektordan asılı olaraq müxtəlif üsullarla idarə olunur [5].

Yaşıl logistika logistikanın bütün mərhələlərinin və yoxlanılmasının yaşıl logistika qaydalarına uyğun olaraq həyata keçirilməsidir. Yaşıl logistika prinsiplərinə əsaslanan logistika sisteminə malik olan şirkətlər bu üsullardan istifadə edərək karbon emissiyalarını kompensasiya etmək öhdəliyini yerinə yetirməklə yanaşı, karbon emissiyalarını kompensasiya edən layihələrə malikdirlər. İqlim dəyişikliyinə səbəb olan və dünyada sabitliyi pozan amillərdən biri də karbon emissiyalarıdır. Karbon emissiyası ozon təbəqəsi ətrafında toplanır və günəş şüalarının yerə çatmasında transformasiyaya səbəb olur. Günəş şüalarının yer üzünü həddindən artıq qızdırması nəticəsində buzlaqların əriməsi və iqlim dəyişikliyi müşahidə olunur. Qlobal istiləşmə hesablarına görə, buzlaqların sürətlə əriməsi səbəbindən bir əsr ərzində bir çox kənd təsərrüfatı sahələri və bölgələr su altında qalacaq. Bu tədqiqatların mövcudluğu yaşıl logistikaya keçid üçün kifayət qədər motivasiya verir. Yaşıl logistika mərhələlərini aşağıdakı başlıqlar altında qruplaşdırmaq olar:

- **Yaşıl istehsal:** Yaşıl təchizat zənciri yükdaşımaları ediləcək malların ekoloji cəhətdən təmiz istehsal üsulu ilə istehsal olunmasıdır. Bunun üçün ətraf mühitdə tullantı formalaşdırmayan təbii materiallardan istifadə etməklə istehsal olunan məhsulların olması lazımdır. Plastik və buna bənzər süni materialların torpaqda yox olması üçün əsrlər tələb olunduğu

üçün tullantıların əmələ gəlməsini artırır, qurunun və dənizlərin çirklənməsinə səbəb olur.

- **Yaşıl çatdırılma:** ticarəti aparılacaq malların daşınması zamanı bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadə etməklə qalıq yanacaq istifadəsinin minimuma endirilməsi kimi izah oluna bilər [5].

- **Yaşıl qablaşdırma:** ətraf mühitə zərər vermədən təbii materiallardan ibarət təkrar emal oluna bilər material istifadə edərək, təbiətdə asan bir şəkildə parçalanaraq yox olan qablaşdırma üsulu olaraq tanınır. Yaşıl qablaşdırma həm də məhsulların qablaşdırılmasında onları daha az yer tutacaq şəkildə qablaşdıraraq, qablaşdırma ölçüsünün azaldılması, yükdaşıma xərclərinin azaldılmasını nəzərdə tutur [4, s. 42].

- **Yaşıl nəqliyyat:** Yaşıl nəqliyyat paylama zəncirindəki bütün materialların hərəkətini əvvəldən axıra kimi idarə edir. Nəqliyyat sektorunda ətraf mühit faktorları və rəqabət üstünlüyü mühüm təsirlərə malikdir. Məsələn, avtomobillərin tüstüləri Böyük Britaniyada ətraf mühitin çirklənməsinin mühüm səbəblərindəndir. Yaşıl istehsal sayəsində ətraf mühitə dəyən zərər minimuma endirilir, bütün əməliyyat xərcləri azaldılır və mənfəət artır. Yaşıl nəqliyyata təsir edən amillər nəqliyyat vasitəsinin istifadə etdiyi yanacaq, səyahət tezliyi, müştərilərə olan məsafə və məhsulların forma və çəkisi kimi digər xüsusiyyətlərdir. Qloballaşmanın artması ilə paylama məntəqələri arasındakı məsafələr də kəskin şəkildə artır. Daha uzun nəqliyyat məsafələri insanlar üçün karbon emissiyalarının artmasına səbəb olur. Bundan əlavə, ətraf mühitə zərər vuran ən mühüm amil avtomobil nəqliyyatıdır və 85% payla ən yüksək istixana effekti formalaşdıran qaz mənbəyidir. Aviaşirkətlərin də bu sahədə payları getdikcə artır, dəmiryolu nəqliyyatında isə bu pay nisbətən azdır. Məsələn, Kanadada dizellə işləyən avtomobillərin 4,2%-ni təşkil edən bütün nəqliyyat vasitələri tullantıların 29,2%-nə səbəb olur [6].

- **Yaşıl satınalma:** Müasir dövrdə getdikcə daha çox şirkət enerji istifadəsi baxımından daha davamlı olması üçün şüurlu satınalma siyasəti həyata keçirirlər. Davamlı satınalma məsələsi də getdikcə artan

bir şəkildə tərəflərin diqqət mərkəzində yer alır. Yaşıl satınalma məhsul və ya xidmətlərin davamlı və məsuliyyətli bir məqsədə uyğun olaraq prinsipləri təqib edən və tədarüklərdə sosial standartlara uyğun olaraq təkrar istifadə edilə bilən və ekoloji cəhətdən təmiz məhsul və xidmətlərin satın alınmasıdır [4, s. 41].

Yaşıl logistikanın şirkətlər aşağıdakı üstünlükləri də vardır:

- CO₂ emmissiyalarında azalma;
- Önemli maliyyə qənaəti;
- Təchizat zəncirinin optimallaşdırılmasının artırılması;
- Şirkət performansının artması və s. [2, s. 36].

Yaşıl logistikanın dünya miqyasında artan önəminə bağlı olaraq ortaya çıxan yeni rəqabət mühiti şirkətlərin siyasətlərini “yaşıllaşdırmağa” doğru istiqamətləndirmiş, beləliklə yaşıl logistika tətbiqlərindən istifadə olunmağa başlamışdır. Dünyanın bir çox şirkətləri yaşıl logistika tətbiqlərindən istifadə etməklə öz fəaliyyətlərini həyata keçirirlər.

“DHL Express” şirkəti. DHL şirkəti ölkədaxili və beynəlxalq paket çatdırılması, e-ticarət, yol, hava və dəniz yükdaşımından tədarük zənciri idarəetməsinə qədər geniş və rəqibsiz bir logistika xidmətləri təklif edir. DHL dünya miqyasında 220-dən çox ölkədəki təxminən 350000 işçi ilə insanları və şirkətləri sürətli və təhlükəsiz şəkildə bir-birinə bağlayaraq qlobal ticarət axınlarını təmin edir.

Şirkətin yaşıl logistika çərçivəsindəki fəaliyyətləri aşağıdakılardır:

- Şirkətin “Go Green” çərçivəsindəki strategiyası 2020-ci ildə karbon həcmi 30% azaltmışdır.

- Optimallaşdırılmış nəqliyyat marşrutları, alternativ nəqliyyat vasitələri ilə məhsulların daşınması və saxlanması zamanı zərərli karbon qazının ətraf mühitə təsirləri azaldılmışdır.

- Karbon hesabatları hazırlanaraq qaz emissiyaları baxımından müştərilərin harada olduqları göstərilir. Logistika sektorunda ətraf mühit ən çox metan və azot oksidləri kimi karbon qazlarından təsirlənsə də, digər istixana qazlarının buraxılışı haqqında da məlumat verilir.

- Yaşıl optimallaşdırma xidməti ilə müştərilərə istixana qazlarının azaldılması yolları göstərilir.

- Bütün obyektlər üçün ISO 14001 sertifikatının alınması üçün başlıca tədqiqatlar həyata keçirilir. Avtomatik sayğac oxuma sisteminə keçməyi düşünən şirkət saatlıq, günlük və aylıq istehlak olunan elektrik həcmi qeydə almaqla havaya buraxılan karbon buraxılışlarını daha görünən etməyi planlaşdırır [3, s. 25].

Paris, Barselona, Roma – Gecə paylama sistemi. Şəhər məhsullarının gecə paylanması əsas problem onların səs-küylü paylanmasıdır. Lakin gecə paylama sisteminin önəmli üstünlükləri isə tıxacın olmaması, daha sürətli hərəkət etmə imkanı, daha az yanacaq sərfiyyatı və daha az kirli qaz buraxılışıdır. Bu baxımdan Barselonada həyata keçirilən “səssiz gecə paylama sistemi” adı verilən bir pilot layihədə gecə paylama apararı 40 ton yükötürmə potensialı olan yük maşınlarından istifadə olunmuş, bu yük maşınları səs-küyün qarşısını alan bir sistemlə təmin olunmuş və gecə saat 11-dən səhər saat 5-ə qədər 2 dəfə yük paylamağa icazə verilmişdir. Gecə saat 11-də uzunömürlü məhsulların daşınması, səhər saat 5-də isə qısaömürlü məhsulların daşınması həyata keçirilir. Parisdə isə 1999-cu ildə qəbul olunan bir qanuna görə, 12 metrden uzun maşınların səhər saat 7 ilə axşam saat 7 arasında şəhərə girişinə qadağa qoyulmuşdur. Romada isə şəhər mərkəzində paylama işlərinin çox olduğu bir ərazi olması səbəbi ilə bölgədə paylama işlərinin çox hissəsi qanuni olmayan yollarla həyata keçirilir. Edilən işlərlə axşam saat 8 ilə səhər saat 7 arasında 3.5 tondan çox olan maşınların şəhərə girməsinə icazə verilmişdir. Buna bənzər gecə paylama sistemlərinə Dublin, London və bir çox başqa şəhərlərdə də rast gəlinir [1, s. 97].

Yaponiya. Logistika sənayesinin ölkənin həyat mənbələrindən biri olaraq görüldüyü Yaponiyada yaşıl logistikanın əhəmiyyəti lap əvvəldən diqqətdən kənar qalmayıb. 2009-cu ildə Yaponiya dövləti tərəfindən logistika bazarı ilə beynəlxalq rəqabəti artırmaq və logistika sistemlərinin ətraf mühitə vurduğu ziyanı azaldıb təkrar emal siyasətlərini həyata keçirmək üçün “İntegrasiya edilmiş Logistika Siyasətləri Çərçivəsi” adlı layihə hazırlanmışdır. Adıçəkilən siyasətlər çərçivəsində Yaponiya yaşıl logistika tətbiqlərinin təsirli hala gəlməsini təmin etmişdir. Dövlət təkcə planlaşdırma və maliyyə dəstəyi etməklə qalmır, həm də eyni zamanda yaşıl logistika hədəflərinə çatması üçün tətbiq oluna bilən ən uyğun siyasətlərin seçilməsi mövzusunda müəssisələrə kömək edir. Nəqliyyat sıxlığını və qəzaları, səs-küy çoxluğunu azaltmaq üçün Yaponiya monitorinq və nəzarət mexanizmlərini işləyib hazırlamışdır. 1989-cu ildə 3 yaşıl logistika hədəfi müəyyən olunmuşdur. Azot tərkibli komponentlərin 3%-dən 6%-ə qədər məhdudlaşdırıldı [3, s. 29].

Ətraf mühitin və təbiətin ümumi keyfiyyətinin yüksəldilməsi məqsədilə dövlətlərin “logistik

fəaliyyətlərin yaşllaşdırılması” mövzusunda da səy göstərirlər. Son 20 illik müddətdə hər nə qədər karbon qazı buraxılışları və maşınların səs-küyü, nəqliyyat vasitələrinin qəza nisbətləri azaldılsa belə, mövcud potensial olaraq, daha yüksək ekoloji standartlara çatmaq mümkündür. Əgər karbonun 2100-cü ilə qədər emissiya dərəcəsi indiki səviyyədə artmağa davam edərsə, temperaturun təxminən 2 dərəcə yüksələcəyi proqnozlaşdırılır. Bu səbəbə görə 2050-ci ilə qədər logistika fəaliyyətini həyata keçirən bütün təşkilatlardan karbon emissiyalarının ciddi səviyyədə azaldılması tələb olunur [3, s. 30].

Nəticə

Nəticə etibarilə, son dövrlərdə mövzu ilə əlaqəli həssaslığın artması ilə logistika sektorunda ortaya çıxan davamlılıq anlayışı, hüquqi öhdəliklər, ətraf mühit və sosial öhdəliklər şirkətləri yaşıl logistika fəaliyyətləri içində olmağa məcbur edir.

Logistik fəaliyyətlərin ətraf mühitə uyğun şəkildə həyata keçirilməsi olduqca vacibdir. Qablaşdırmada az və ekoloji cəhətdən təmiz xammaldan istifadə olunması, alternativ daşıma üsullarının araşdırılması bu istiqamətdə atılacaq addımların tipik nümunəsidir. Şirkətlər çatdırılmanın ətraf mühitə zərərli təsirlərini azaltmaq üçün müxtəlif tədbirlər görür. İlk növbədə, yanacaq istifadəsi, səs-küyün çoxluğu, nəqliyyat sıxlığı kimi problemlərin üzərində durmaq lazımdır. Ətraf mühitə uyğun şirkət avadanlıqları alarkən qurğuşunsuz benzinlə işləyən nəqliyyat vasitələrinə üstünlük verilməli, uzaq məsafələrə daşıma əməliyyatlarında dəmir yolu nəqliyyatından istifadə olunmalıdır. Əgər avtomobil yolu ilə daşımaq şərtdirsə, istifadə olunan yanacağın ətraf mühiti çirkləndirməyəcək şəkildə xaric olunmasını təmin edən texnologiya ilə təchiz olunmuş maşınlarla məhsulun daşınması təşkil olunmalı, yaşıl motorlu nəqliyyat vasitələrinə üstünlük verilməlidir.

Yaşıl logistikanın firmalar üçün əsas faydaları aşağıdakılardan ibarətdir:

- Xidmət istehsal sisteminə və əməliyyat proseslərinə orijinallıq əlavə etməklə, ekoloji təsirləri, mövcud və ya yeni qanunvericiliyi idarə etməyə və dəyişikliklərin öhdəsindən gəlməyi öyrənməyə imkan verir.

- Xidmət və məhsul təchizatı keyfiyyətini və səmərəliliyini artırır.

- Yaşıl iqtisadiyyatın ehtiyacları innovativ qərarlar qəbul etməyə məcbur edir. Bu məcburiyyətlər

həmişə əməliyyat xərclərinin azaldılması ilə bağlı olaraq müəssisələri daha da irəliyə aparır.

- Ətraf mühitin tələblərinə cavab verən məhsullar inkişaf etdirildikdə göstərilən xidmət və məhsullar fərqliliklər yaradır.

- Davamlılıq və sosial məsuliyyət sahələrində istehlakçıların məlumatlılığını artırır.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Eşmen O., Bedük F., Bedük A., *Yaşanabilir bir dünya için yeşil lojistik: Türkiye ve dünya uygulama örnekleri, // I Uluslararası Kafkasya-Orta Asya dış ticaret ve lojistik kongresi, - Kars, 2015, s. 97*

2. Keskin S., *Yeşil lojistik uygulamaları: DHL örneği: / yüksek lisans tezi / - İstanbul, 2017, s. 36*

3. Mersin K, *Yeşil lojistik ve ülkemizde yeşil lojistik uygulamaları, Ders vəsaiti, - İstanbul, 2020, s. 25-30*

4. Tekinerdoğan G., *Üretim İşletmeleri çalışanlarında yeşil lojistik algısı ve çalışanların iş tatminine etkisinin incelenmesi: Mersin ili örneği / yüksek lisans tezi / - Mersin, 2022, s. 41-42*

5. *Yeşil lojistik nedir?: [Elektron resurs] / - <https://www.esalco.com/yesil-lojistik-nedir/>*

6. *Yalçın F., Yeşil lojistik: [Elektron resurs] / - <https://haliccevre.com/yesil-lojistik/>*

XÜLASƏ

Bu tədqiqat işinin əsas məqsədi müasir dövrdə müəssisələrdə logistika sisteminin inkişaf etdirilməsi baxımından yaşıl logistikanın əhəmiyyətinin və rolunun araşdırılmasından ibarətdir. Tədqiqat işində yaşıl logistikanın mərhələlərindən və onların müasir dövrdəki üstünlüklərindən bəhs olunmuşdur. Əlavə olaraq, tədqiqat işində xarici ölkələrin yaşıl logistika sahəsində etdiyi yeniliklər, karbon-dioksidin azaldılması, ətraf mühitin qorunması, təchizat zəncirinin optimallaşdırılmasının artırılması, maliyyə ehtiyatlarına qənaətin əldə olunması, yaşıl logistikanın firmalar üçün faydaları haqqında məlumatlar verilmişdir.

Açar sözlər: yaşıl, logistika, yaşıl logistika, iqtisadiyyat, ətraf mühit.

THE IMPORTANCE AND ROLE OF GREEN LOGISTICS IN MODERN TIMES

Vugar Gardashov

Doctoral student of Baku State University

E-mail: vuqarqardasov98@gmail.com

SUMMARY

The main purpose of this research work is to investigate the importance and role of green logistics in terms of the development of the logistics system in enterprises in the modern era. The stages of green logistics and their advantages in modern times were discussed in the research work. In addition, the research work provides information on the innovations made by foreign countries in the field of green logistics, reducing carbon dioxide, protecting the environment, increasing the optimization of the supply chain, saving financial resources, and the benefits of green logistics for companies.

Key words: *Green, logistics, green logistics, economics, environment*

ЗНАЧЕНИЕ И РОЛЬ ЗЕЛеноЙ ЛОГИСТИКИ В СОВРЕМЕННУЮ ЭРУ

Вугар Гардашов

Докторант Бакинского Государственного

Университета

Эл. почта: vuqarqardasov98@gmail.com

РЕЗЮМЕ

Основная цель данной исследовательской работы – изучить значение и роль зеленой логистики с точки зрения развития логистической системы на предприятиях в современную эпоху. В исследовательской работе рассмотрены этапы зеленой логистики и их преимущества в современное время. Кроме того, в исследовательской работе представлена информация об инновациях зарубежных стран в области зеленой логистики, сокращении выбросов углекислого газа, защите окружающей среды, повышении оптимизации цепочки поставок, экономии финансовых ресурсов, а также о преимуществах зеленой логистики для компаний.

Ключевые слова: *Зеленый, логистика, зеленая логистика, экономика, окружающая среда.*